

УДК 327(420)

Ельчева Є. А.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ В ХХІ СТОЛІТТІ

У статті аналізується зовнішня політика Великобританії після виходу з Європейського Союзу та з урахуванням внутрішньополітичних змін, зокрема приходу на пост Прем'єр-міністра Бориса Джонсона. Зауважено, що Великобританія залишається ключовим актором у Європейському регіоні, НАТО та центральним ядром країн Співдружності.

Ключові слова: зовнішня політика, Великобританія, Brexit, європейська політика, Борис Джонсон.

Постановка проблеми.

Трансформація постбіполярного світу вимагала змін у підходах окремих держав та об'єднань до зовнішньої та безпекової політики. Зростання впливу глобалізації паралельно з посиленням інтеграційних процесів вплинуло на розвиток європейських спільнот, що реалізувалося у вигляді Європейського Союзу. Європейські держави намагалися посилити вплив ЄС на міжнародні політичні та економічні процеси, перетворити його на центр тяжіння для нових демократичних держав, що виникли на уламках колишнього радянського блоку. Великобританія, одна з «Великої трійки» ЄС, займала активну позицію щодо розширення Євросоюзу, однак зберігала традиційно «особливий» підхід до поглиблення політичної та економічної інтеграції.

Тенденції світового порядку та розвитку системи міжнародних відносин протягом двох десятиліть ХХІ століття обумовили рішення Лондона вийти зі

складу ЄС. Якою ж буде подальша зовнішня політика Великобританії? Які зміни очікуються в її стратегічних підходах до ролі британської держави в системі міжнародних відносин та міжнародної безпеки?

Метою статті є дослідження еволюції основних векторів зовнішньої політики Великобританії з виокремленням основних цілей та напрямків реалізації цієї політики.

Аналіз основних досліджень. Вивчення зовнішньої політики Великобританії привертає увагу українських та закордонних вчених та аналітиків. Особливості зовнішньої політики та пріоритети різних урядів ХХІ століття розглядали Т. Кандуба, В. Крушинський, О. Павлюк, В. Соколова. Н. Яковенко прогнозував зовнішню політику Великобританії вже після Brexit, розглядаючи концепції «Глобальної Британії». Експерт з питань ядерної безпеки П. Сіновець розглядає питання ядерного потенціалу Великобританії. Офіційні пріоритети Великобританії в різні періоди розкриваються у наступних документах, використаних в роботі: Зовнішня політика, оборона та розвиток: документ про майбутнє партнерство (Foreign Policy, defence and development: A Future Partnership Paper, 2017); Глобальна Британія в конкурентну еру, Інтегрований огляд безпеки, оборони, розвитку та зовнішньої політики (Global Britain in a Competitive Age, the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy, 2021).

Виклад основного матеріалу. Протягом століть зовнішня політика Великобританії відрізнялася еволюційністю, «традиціоналізмом» та відносною стабільністю політичних інститутів. Дотримувалися цінностей такої політики відомі прем'єр-міністри ХХ століття, такі як Маргарет Тетчер, яка поставила за мету відродження статусу Великобританії як великої держави; Джон

Мейджор, який дотримувався консервативних поглядів, продовжив колишній зовнішньополітичний курс і встановив тісну співпрацю зі США; Тоні Блер, уряд якого не змінив зовнішньополітичного курсу, продовживши реформування з огляду на попередні стратегії у зовнішній політиці.

Зовнішньополітична доктрина Т. Блера багато в чому зумовлена моделлю розвитку суспільства, яка відстоює «третьій шлях». Основа концепції «третього шляху» досить проста: якщо перший шлях заснований на принципах індивідуалізму, неолібералізму та тетчеризму, а другий традиційно орієнтований на одержавлений лейборизм, то «третьій шлях» – «це рух до справедливого, базованого на цінностях комунітаризму, суспільного устрою» [3].

Основна ідея не була радикально новою: Великій Британії відводилася роль «мосту» між США та Європою. Тим не менше, жоден попередній уряд не визначав цю ідею в якості однієї з фундаментальних підстав для тісного союзу Великої Британії із Сполученими Штатами. Тоні Блер намагався заручитися європейською підтримкою зв'язуючої ролі Британії. Він заперечував необхідність вибору між США та Європою, пояснюючи це тим, що сила Британії в Європі зумовлена близькістю до Сполучених Штатів, а інтерес останніх – впливом Лондону на континенті.

У 2003 р. Т. Блер прийняв рішення приєднатися до військового вторгнення США в Ірак, що викликало широку опозицію навіть у його власній партії. Незважаючи на широкомасштабні воєнні операції, США не змогли досягти миру і стабільності в Іраку.

За В. Крушинським, у підсумку, Тоні Блеру не вдалося поєднати атлантизм з ефективним партнерством в Європі. Ентоні Блер вважав, що зовнішня політика Великої Британії, як і раніше, будуватиметься на основі її членства в Раді Безпеки ООН, в НАТО, в «G8», в ЄС та в Співдружності націй. Уряд Блера вважав,

що вирішення міжнародних завдань має вирішуватись з опорою на ці коаліції [4]. В. Соколова стверджує, що якщо розглядати політику Блера в відносинах з країнами Євросоюзу, він сам виступав ініціатором багатьох заходів з керівництвом Німеччини і Франції, навіть не завжди вигідних Лондону. Питання оборони, ядерна стратегія, економічні проблеми з третіми країнами, нарешті, міжнародні події, що вимагають колективних зусиль для їх вирішення, все це було предметом обговорення на зустрічах «великої трійки» [8].

Особливості позиції Великої Британії щодо розвитку спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС максимально повно виявляються у її порівнянні з позиціями провідних партнерів/конкурентів в європейській політиці – Франції і ФРН. Історично сформований рівень Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗППБ) ЄС став наслідком постійного пошуку компромісу між інтересами цих держав. Британське керівництво завжди враховувало позицію США в процесі розбудови СЗППБ ЄС, намагаючись не допустити зменшення присутності американського фактора в європейській політиці [1].

Наприкінці червня 2007 р. завершився період правління лейбористського уряду Тоні Блера, затьмарений іракською війною. Т. Блер пообіцяв піти у відставку після виборів нового лідера лейбористської партії, яким у травні 2007 р. був обраний Гордон Браун. Вже з самого початку свого прем'єрства Гордон Браун зіткнувся з перешкодами на європейському напрямку. Німеччина ініціювала новий договір, який повинен замінити тоді ще не прийняту загальноєвропейську Конституцію. Три роки тому, коли вперше виникло конституційне питання, Браун підтримав ідею проведення референдуму. Браун стверджував, що прийняття Конституції призведе до стагнації в британській

економіці, так як передасть частину пов'язаних з фінансовим розподілом функцій на наднаціональний рівень брюссельських єврооптимістів. Однак, тоді проблема відпала сама собою, оскільки Франція і Нідерланди, де пройшли референдуми, відкинули єдину Конституцію [9].

Європейська політика лейбористського уряду Г. Брауна загалом стала продовженням лінії попередника та мала найбільшим досягненням укладення Лісабонського договору ЄС. Прем'єр-міністру вдалося зберегти для Британії особливий статус, право вето в питаннях зовнішньої політики й безпеки, скерувати міжнародну дискусію у вигідне для країни русло. Британська сторона за допомогою союзників вчергове зуміла стримати прагнення європейських федералістів істотно поглибити інтеграційні процеси та створити прототип регіональної наддержави. Однак динамізм участі Великої Британії в зовнішній політиці ЄС був остаточно втрачений.

У травні 2010 р. вперше після Другої світової війни в Великобританії був сформований коаліційний уряд, який очолив лідер консерваторів Девід Кемерон. Д. Кемерон, прийшовши до влади на перший строк, не виділив основних пріоритетів у зовнішній політиці. Однак в межах Європейського Союзу він заявив про пошук преференцій для Великої Британії. Це зумовило початок конфлікту між двома лідерами – Девідом Кемероном, з одного боку, та Ангелою Меркель, з іншого, бо канцлер Німеччини не хотіла йти на поступки прем'єр-міністра Великої Британії та вважала, що це сильно вдарить по бюджету Євросоюзу. На другий термін Девід Кемерон прийшов із заявою, що цей строк ознаменується виходом Британії з ЄС через запланований ним референдум. Такий крок був необміркований, бо на початок 2016 року після саміту у Брюсселі він змінив свою думку, але більшість британців проголосувало за вихід з ЄС.

Якщо характеризувати пріоритети у зовнішній політиці з 2016 року, основна увага Лондона в цей період була спрямована на проведення та врегулювання BgExit. Великобританія перебувала у складі Євросоюзу 47 років, і вихід країни з ЄС – це ключова, знакова подія XXI століття як для британської держави, так і для ЄС в цілому.

І саме це викликало певну «помірну зовнішню політику» на останні 4 роки. У січні 2017 р. Тереза Мей у своїй промові щодо дій Великої Британії з виходу з ЄС окреслила ключові завдання, над яким працював британський уряд: 1. створення умов для впевненого і контрольованого виходу з ЄС з уникненням проблем у правовому полі; 2. підтримання Спільної зони подорожі із Ірландією; 3. контроль імміграції та забезпечення прав громадян ЄС у Великій Британії і прав британців у ЄС; 4. участь у Єдиному ринку завдяки Угоді про вільну торгівлю; 5. укладення нових торговельних угод з іншими країнами; 6. продовження співпраці з ЄС у сфері безпеки.

Зокрема, у вересні 2017 р. був оприлюднений стратегічний документ «Зовнішня політика, оборона та розвиток: майбутнє партнерство» («Foreign Policy, defense and development: A Future Partnership Paper»), в якому йшлося про те, що, залишаючи ЄС, Об'єднане Королівство пов'яже своє майбутнє з «Глобальною Британією» активно залученою у європейські та світові справи в інтересах її громадян, що відіграє провідну роль у зміцненні європейської та міжнародної безпеки, а також глобального світопорядку, заснованого на принципах міжнародного права. Об'єднане Королівство підтримує ЄС у співпраці з НАТО і продовжуватиме свої зобов'язання у спільних з європейськими партнерами проектах (операції «Атланта», «Софія», «Алтея», антикризові місії в Косово, Сомалі, Грузії, Україні, тощо) [10].

Головними військовими союзниками Сполученого Королівства називалися США, Франція, Німеччина. Крім цього, уряд розробив стратегію «Глобальна Британія», що позначила прагнення розширювати присутність Великобританії в світі в економічній, політичній і військовій сферах. Така стратегія ґрунтується на засадах нарощування торгового співробітництва, посилення військово-політичного і стратегічного аспектів кооперації. Так, відзначені три зони глобальної економіки і світової політики, в яких Сполучене Королівство має зміцнювати свій вплив: Північна Америка, в першу чергу, США, Європа та Індо-Тихоокеанський регіон.

Основна увага Лондона за каденції Бориса Джонсона була спрямована на проведення та врегулювання самого Брекзиту. 16 березня 2021 року прем'єр-міністр Великобританії опублікував документ – «Комплексна стратегія з питань оборони, дипломатії і міжнародного розвитку. Глобальна Британія в епоху конкуренції (The Integrated Review, 2021) [11]. Він детально висвітлює пріоритети зовнішньої політики Великобританії на наступні роки.

Вперше після виходу з ЄС уряд Великої Британії представив візію великої стратегії, а також ролі і місця військового фактору в процесі її реалізації. Офіційний Лондон націлений на активну участь у формуванні нового світового порядку шляхом нарощування військового потенціалу для активних дій в ключових регіонах Євразії [5].

У відповідь на такі тенденції, а також з метою реалізації стратегічних цілей «Всеохоплюючого огляду» оборонне відомство планує реалізувати відповідну державну політику, спираючись на п'ять ключових елементів: союзи і партнерство, якісний персонал, інновацій та експерименти для модернізації збройних сил, якісна оцінка і розуміння безпекового

середовища та послідовна активна політика залучення на міжнародній арені.

Реалізація відповідних завдань передбачається шляхом досягнення наступних цілей: здатність діяти одночасно в усіх сферах протиборства (суша, море, повітря, космос і кіберсфера), здатність якісно поєднувати воєнні і невоєнні інструменти сили, постійна присутність в ключових регіонах світу, активність і рішучість дій на випередження, максимально якісне використання всієї наявної інформації. Цей підхід корелюється з «Всеохоплюючою операційною концепцією», яка відзначає зростання потенціалу противників щодо досягнення цілей шляхом поєднання воєнних і невоєнних інструментів сили до порога повномасштабної ескалації, що робить важливими дії на випередження.

Ще один важливий момент для розуміння теперішньої ситуації на міжнародній арені, це посилення ядерного потенціалу. Саме цей аспект став одним із неоднозначних та цікавих для цієї стратегії. Крутий поворот Джонсон вирішив зробити на ядерному терені, поклавши край курсу останніх трьох десятиліть на скорочення арсеналів. П. Сіновець зауважила, що згідно з минулим подібним документом, опублікованою у 2010 році, для того, щоб відповідати статусу надійного союзника США, британці планують ґрунтовно вкластися в ядерний потенціал, в тому числі на 40 % (з 180 до 260 одиниць) збільшити число ядерних боеголовок, які використовуються в ракетах Trident II на британських субмаринах [7].

Треба зазначити щодо заяви Бориса Джонсона від 21 квітня 2022 р. про можливість надання удару, в тому числі ядерному, по позиціям Росії, якщо та застосує зброю масового ураження проти України. При цьому він зазначив, що удар буде завдано без консультації з НАТО [6]. Це також додає радикалізму у відповіді Британії, тому що до цього ніхто з країн

Альянсу не заявляв про досить рішучу відповідь Росії щодо будь-якого застосування ядерної зброї.

Висновки. Підсумовуючи, можна зробити висновок що протягом постбіполярного періоду головний об'єкт британських урядів – євроінтеграційний напрямок – займав одне з трьох пріоритетних векторів. При цьому, в зовнішній політиці Лондона простежується певна тенденція: при уряді Тоні Блера та Гордона Брауна основна увага була спрямована на відносини з ЄС, а також на конкуренцію з Францією та Німеччиною за провідну роль в регіоні. Девід Кемерон та Тереза Мей почали Brexit та його формальне проведення, а також оформлення нової концепції зовнішньої політики – відходу від ЄС та поглиблення співпраці з США, НАТО та країнами Співдружності.

Незважаючи на вихід Лондона з ЄС, Великобританія продовжує відігравати провідну роль на світовій арені як незалежна суверенна держава, провідний член НАТО, ядерна держава та постійний член Ради Безпеки ООН, а також енергійний і надійний партнер, що сприяє розвитку Індो-Тихоокеанського регіону. Безумовно, Brexit вплинув на прийняття британської держави на міжнародній арені. Він став яскравим прикладом того, що життя поза ЄС є можливим, незважаючи на складнощі, з якими зіткнулися британський уряд і народ.

Якщо розглядати основні пріоритети зовнішньої політики сьогодення, то можна відзначити врегулювання відносин з партнерами по НАТО. Лондон офіційно проголосив про наміри зміщувати вектор посиленого співробітництва з Європейського регіону на поглиблення «особливих відносин» з США, а також країнами Індо-Тихоокеанського регіону. Цю тенденцію підтримав Борис Джонсон, який продовжує просувати «особливі відносини» з США, плануючи реалізувати переорієнтацію політики «Глобальної

Британії» у бік майбутніх можливостей і розвитку партнерських відносин, а також виступає провідним та лідируючим партнером України у військовому конфлікті з Російською Федерацією. Саме це відрізняє політику Бориса Джонсона від інших прем'єр-міністрів. При ньому Лондон зберігає риси провідного актора в Європейському регіоні, прагнучи встановлювати свої правила. В цілому, це говорить про те, що Сполучене Королівство прагне повернутися на велику міжнародну арену і знову характеризує себе не тільки як регіональний актор, а як і глобальний учасник міжнародних відносин.

Список використаної літератури:

1. Вдовиченко В. Конституція для Європи. Участь Італії в Європейському конституційному процесі. *Зовнішні справи*. 2014. № 2. С. 32 – 46.
2. Грубінко А. В. Вплив Великої Британії на реформування зовнішньої політики й політики безпеки ЄС на етапі прийняття Лісабонського договору (2006 – 2009 рр.). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 12. С. 94 – 109.
3. Кандуба Т. Атлантизм в зовнішній політиці урядів Тоні Блера. *Донецьк*, 2010. 213 с.
4. Крушинський В. Ю. Великобританія в європейських інтеграційних процесах: дис. докт. політ. наук: 23.00.04. К., 2004. 471 с.
5. Павлюк О. Зовнішня політика Великої Британії: сучасні тенденції та прогнози. Аналітичний центр «Стратегія». 8 березня 2017. URL: <https://medium.com/аналітичний-центр-стратегія/зовнішня-політика-великої-британії-сучасні-тенденції-та-прогнози-7c14f8fe350f>
6. РФ після заяви Британії попередила про можливі удари у відповідь. *Європейська правда*. 26 квітня 2022.

URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/04/26/7138437/>

7. Сіновець П. А. Британія йде проти правил: чому Лондон хоче збільшити кількість ядерних боєголовок. *Європейська правда*. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/03/24/7121274/>
8. Соколова В. А. Європейський напрямок у зовнішній політиці Великої Британії через аналіз діяльності її лідерів у XXI столітті. *Правова держава*. 2018. №29. С. 134 – 147.
9. Яковенко Н. В. Велика Британія у міжнародних організаціях. Київ: ВПЦ Київський університет, 2011. 211 с.
10. Foreign Policy, defence and development: A Future Partnership Paper. 2017. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/643924/Foreign_policy_defence_and_development_paper.pdf
11. Global Britain in a Competitive Age, the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. 2021. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy>
12. РФ після заяви Британії попередила про можливі "удари у відповідь". URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/04/26/7138437/>

examines the role domestic political changes, including the arrival of the Prime Minister Boris Johnson. It is pointed out that the United Kingdom remains a key actors in the European region, NATO and the central core of the Commonwealth.

Key words: foreign policy, the United Kingdom, Brexit, European policy, Boris Johnson.

**Рекомендовано до друку
– к. політ. н., доц. Максименко І. В.**

Стаття надійшла 09.05.2022

Yelcheva Y. A. – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

British Foreign Policy in the XXI Century

The article is devoted to the analysis of the foreign policy of the United Kingdom after withdrawal from the European Union and